

УДК 349.2

*Т. В. Андрейчук,
суддя Оболонського районного суду міста Києва*

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ СУДДЯМИ

В статті досліджено та охарактеризовано особливості правового регулювання дисциплінарної відповідальності як гарантії реалізації трудових прав та обов'язків, внесено ряд конструктивних пропозицій щодо удосконалення діючого законодавства України з метою підвищення поваги та довіри громадськості до системи судових органів України.

Ключові слова: судові органи України, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне провадження, звільнення, трудова дисципліна, порушення трудових обов'язків, професійна діяльність, правосуддя.

Природа юридичної відповідальності полягає у забезпеченні захисту громадян України від посягань на їх законні права, свободи та інтереси шляхом законодавчого врегулювання системи примусових заходів щодо правопорушників, що сприяє підтриманню режиму законності та правопорядку. Інститут дисциплінарної відповідальності є ефективним засобом державного та соціального контролю за виконанням суддею професійних обов'язків та додержанням матеріальних та процесуальних норм державного законодавства, що свідчить про наявність або відсутність у державного службовця поваги до правосуддя та підтримки авторитету судової влади. Порядок притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є юридичною гарантією, що діє у таких напрямках: передбачає захист від неправомірного, необґрунтованого переслідування відповідної категорії працівників; забезпечує реалізацію їх трудових прав, свобод та законних інтересів та професійної діяльності, службово-трудова обов'язків; виконує загальні завдання юридичної відповідальності, а саме: покарання винних осіб, поновлення порушених прав, запобігання вчиненню нових правопорушень, усунення причин та умов, що їм сприяли.

Належне визначення порядку правового регулювання дисциплінарної відповідальності має конструктивно впливати на рівень реалізації, охорони та захисту службово-трудова прав, свобод та інтересів суддів. Означене питання на різних етапах суспільного розвитку досліджували такі видатні науковці, як: В. М. Василенко, Р.З. Голобутовський, В. П. Кохан, О.В. Лавріненко, Л.П. Нестречук, О. Д. Новак, О.Л. Польовий, П. Д. Пилипенко тощо. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць питання дисциплінарної відповідальності як гарантії реалізації трудових прав та обов'язків суддями потребують додаткового дослідження.

Метою даної статті є дослідження правового регулювання дисциплінарної відповідальності як гарантії реалізації трудових прав та обов'язків суддями. Для досягнення поставленої мети в статті необхідно вирішити такі основні завдання:

визначити підстави та порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; проаналізувати положення державного загального та спеціального законодавства, наукових досягнень щодо означених питань; внести ряд пропозицій щодо удосконалення діючого законодавства України.

Дисциплінарна відповідальність суддів має спеціальний характер та зміст. Порядок її реалізації має велику кількість проблем, недоліків, включно у дисциплінарному провадженні, що в результаті приводить до неоднозначності результатів покарання правопорушників. Отже слід, перш за все, визначити зміст правової категорії «дисциплінарна відповідальність».

Більшість науковців визначають дисциплінарну відповідальність як вид юридичної, що відповідає обов'язку працівника зазнавати покарання за протиправне невиконання трудових обов'язків, відповідно до положень діючого законодавства. Так, Р.З. Голобутовський аналогічно зазначає, що:

«В теорії права дисциплінарна відповідальність розглядається як різновид юридичної відповідальності, що здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств, установ, інших організацій дисциплінарних стягнень внаслідок: а) порушень правил внутрішнього розпорядку; б) в порядку підлеглості; в) у відповідності з дисциплінарними статутами і положеннями» [1, с. 152]. В свою чергу, О.В. Лаврінченко слушно зазначає, що дисциплінарна відповідальність – це окремий інститут, котрий являє собою «сукупність норм, які визначають структуру, принципи, правила та підстави функціонування механізму реалізації в певному порядку санкцій правових норм, які мають форму дисциплінарних стягнень» [2, с. 186]. Надумку П. Д. Пилипенка «дисциплінарна відповідальність за трудовим правом полягає у обов'язку працівника відповісти за вчинене ним порушення трудової дисципліни перед роботодавцем і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права» [3, с.364].

На основі зазначених вище наукових висновків, слід зробити висновок про те, що дисциплінарна відповідальність являє собою різновид юридичної відповідальності, забезпечений державою юридичний обов'язок судді, що вчинив дисциплінарний проступок пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать, в результаті накладання на нього дисциплінарного стягнення в порядку дисциплінарного провадження, відповідно до норм загального та спеціального законодавства України.

На підставі сучасних наукових здобутків загального та спеціального характеру та враховуючи положення діючого Закону України «Про судоустрій та статус суддів» слід виділити наступні характерні ознаки дисциплінарної відповідальності, а саме:

- 1) Спеціальна дисциплінарна відповідальність судді – це вид юридичної відповідальності.
- 2) Законом України «Про судоустрій та статус суддів» передбачений спеціальний порядок дисциплінарного провадження, що являє собою юридичну гарантію захисту трудових прав судді та його незалежності, котрий чітко регламентований положеннями ст. 126 Конституції України та ст. 86 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» «Дисциплінарне провадження – це процедура розгляду уповноваженим органом офіційного звернення, у якому містяться відомості про порушення суддею вимог щодо його статусу, посадових обов'язків та присяги судді», відповідну точку зору підтримують деякі й науковці, прикладом С.М.Тимченко [4, с.87], В.М. Василекно [5].

3) Спеціальні підстави дисциплінарної відповідальності суддів.

Основоположною підставою для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним правопорушення. З цього приводу П. Д. Пилипенко слушно зазначає, що: «трудове правопорушення як підстава дисциплінарної відповідальності (в галузевій літературі його традиційно називають дисциплінарним проступком) — це винне, протиправне невиконання чи неналежне виконання працівником трудових обов'язків, передбачених законодавством про працю, колективним та трудовим договорами, що призводить до порушення внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві» [3, с.364]. На думку О. Д. Новак «поняття дисциплінарного проступку судді слід розглядати як винне, протиправне, умисне або необережне порушення суддею службової дисципліни» [6, с.337]. В свою чергу В.М. Василенко слушно зазначає, що: «Загальним об'єктом дисциплінарного проступку є дисципліна – становище, за якого усі суб'єкти правовідносин влади і підпорядкування неухильно повинні додержуватися певних правил, встановленого порядку, які визначені законами, статутами та положеннями. ...Об'єктивна сторона дисциплінарного проступку характеризується діянням (дією або бездіяльністю), і лише в окремих випадках (так званий матеріальний склад правопорушення) суспільно-шкідливими наслідками та причинним зв'язком між діяннями та наслідками, а також такими ознаками як місце, час, обстановка, засіб вчинення діяння. ... Суб'єктом дисциплінарного проступку може бути тільки фізична, осудна особа. ...Із суб'єктивної сторони дисциплінарний проступок характеризується виною у формі умислу або необережності» [5]. На нашу думку, слід наголосити на тому, що об'єктом дисциплінарного проступку є порушення суддею положень чинного державного законодавства, котре визначає його професійні обов'язки та морально-етичні норми поведінки. В свою чергу, суб'єктом є професійний суддя діюча фізична особа, що набула правового статусу судді, відповідно до порядку встановленого законодавством. Отже, спеціальна дисциплінарна відповідальність не застосовується до виникнення та після припинення службово-трудова правовідносин.

Таким чином, підставою дисциплінарної відповідальності є здійснення дисциплінарного проступку, котрий являє собою протиправне, винне порушення суддею положень державного законодавства, яке регламентує морально-етичні правила поведінки, службово-трудова обов'язки, професійні вимоги та обмеження, трудову дисципліну судді.

У відповідності до положення, визначеного ч.1 ст. 83 Закону України

«Про судоустрій та статус суддів», суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

«1) істотні порушення норм процесуального права при здійсненні правосуддя, пов'язані, зокрема, з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді, правил підсудності чи підвідомчості, необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову; 2) невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом; 3) порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, окрема порушення правил щодо відводу (самовідводу); 4) систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя; 5) розголошення таємниці, що охороняється законом, в тому числі таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні; 6) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», зазначення в ній завідомо неправдивих відомостей» [7].

Означений перелік має певні недоліки, котрі підкреслює В.П. Кохан наступним чином: «У новому Закон відсутній зв'язок обов'язків суддів та наслідків їх невиконання. ... Закон України «Про судоустрій і статус суддів», закріплюючи обов'язок дотримуватися вимог щодо несумісності (п. 6 ч. 4 ст. 54), не передбачає санкції за його порушення, оскільки серед видів дисциплінарних проступків судді (ст. 83) його порушення не передбачено. З нашого погляду, вилучення таких видів дисциплінарних проступків з підстав дисциплінарної відповідальності суддів, як порушення службової дисципліни й розпорядку роботи суду і вимог щодо несумісності не є позитивною новелою: обов'язок передбачений, але відсутнє його правове забезпечення – заходи відповідальності» [8, с.285]. Аналогічна ситуація складається і з порушенням суддями інших вимог та обмежень, встановлених державним законодавством, наприклад: заборона участі у політичних організаціях та здійсненні інших видів трудової діяльності, тощо. У відповідності до означеного слід удосконалити положення ч.1 ст. 83 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» додатковими пунктами, спираючись на встановлений законодавством перелік трудових обов'язків судді.

4) Суб'єктами звернення зі скаргою щодо поведінки судді є будь-які особи, котрим відомі факти щодо неналежної поведінки судді у відповідності до положень ч.1,2 ст. 84 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Слід підкреслити, що безпідставними є заяви чи повідомлення, що не містять відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді, а також за анонімні заяви та повідомлення.

Також, законодавство визначає заборону зловживанням правом звернення до органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, у тому числі ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав, використання такого права як засобу тиску на суддю у зв'язку з здійсненням ним правосуддя відповідно до ч.3 ст.84 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»;

5) Спеціальний суб'єктний склад правовідносин, що виникають в результаті дисциплінарного провадження.

Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють:

- Вища кваліфікаційна комісія суддів України щодо суддів місцевих та апеляційних судів;

- Вища рада юстиції щодо суддів вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України відповідно до положення ст. 85 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»;

6) Дисциплінарна відповідальність реалізується в об'єктивній реальності у вигляді лише одного виду дисциплінарного стягнення догани, порядок його реалізації або зняття визначений у ст. 88 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

7) Рішення у дисциплінарній справі викладається в письмовій формі і повинно бути мотивованим та обґрунтованим.

До рішення може додаватися окрема думка члена комісії, яка викладається у письмовій формі і приєднується до матеріалів справи.

8) Юридичною гарантією забезпечення захисту судді та охорони його законних прав, свобод та інтересів, є регламентація права на оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді, що визначене ст. 89 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

9) Дисциплінарна відповідальність має загальні цілі юридичної відповідальності, а саме: захист та підтримка законності та правопорядку; захист та поновлення законних прав та свобод громадян, покарання та попередження правопорушень; та спеціальні – відновлення службово-трудова відносин, усунення несприятливих наслідків дисциплінарного проступку, підтримка авторитету судової влади.

У підсумку слід зазначити проблемні питання правового регулювання порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, котрі є причинами суспільної недовіри до незалежності суддів, результатів його професійної діяльності та підриву авторитету судової влади:

1) Недоліки щодо порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності створюють умови для необґрунтованого утиску і, навіть, втрати правового статусу носія судової влади в політичних інтересах. Основними з них є неповна визначеність підстав відповідальності, як було зазначено вище.

2) Порядок призначення дисциплінарного стягнення стосовно судді та його зняття є, на наш погляд, досить лояльним (з огляду на існування одного виду стягнення та порядку його зняття), що створює умови для ухилення від покарання суддів, що повторно вчиняють дисциплінарні проступки.

3) Існування прогалин у визначенні дій, віднесених до підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, а саме неповний їх перелік. Як слушно підкреслює О.Л. Польовий: «на сьогоднішній день відсутні правові механізми, які б давали можливість оскаржувати в судовому порядку бездіяльність суддів, зокрема й зволікання із вирішенням судових справ» [9, с.137]. Додатково, слід зауважити відсутність правових механізмів забезпечення реалізації трудових прав суддів.

У відповідності до означених вище висновків необхідно розробити наступні шляхи удосконалення правового регулювання порядку притягнення суддів до

дисциплінарної відповідальності як основоположної юридичної гарантії реалізації трудових прав:

1) Перш за все, необхідно удосконалити положення ч.1 ст. 83 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». З цього приводу О. Д. Новак слушно пропонує: «ст. 83 доповнити такими підставами дисциплінарної відповідальності: 7) порушення суддею присяги; 8) у разі порушення суддею вимог щодо несумісності. Такі зміни відповідатимуть змісту і механізму реалізації інституту дисциплінарної відповідальності, що сприятиме спрощенню процесу та ефективності його застосування» [6, с.342]. На наш погляд, слід доповнити ст. 83 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» наступними додатковими підставами:

- порушення обмежень, встановлених ч.1 ст.127 Конституції України, ст. 53. Закону України «Про судоустрій та статус суддів»;
- порушення трудових обов'язків суддею, встановлених ст. 54 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»».

Додатково при прийнятті рішення про притягнення судді, що вчинив дисциплінарний проступок, необхідно враховувати такі юридичні факти, як: характер діяння, індивідуальні особливості суб'єкта правопорушення (його посаду, досвід, вік, тощо), повторюваність правопорушення, суб'єктивну сторону (характер умислу), тощо. Відповідно до Розділу VII Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, затвердженої Указом Президента України від 10.05.2006 року № 361/2006 про те, що: «з метою запобігання дискредитації судової влади через неналежне виконання суддею професійного обов'язку необхідно вдосконалити систему дисциплінарної відповідальності суддів. Підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності потрібно чітко визначити законом, щоб суддя, який вчинив дисциплінарний проступок, не міг уникнути відповідальності. Доцільно запровадити можливість притягнення судді до відповідальності, зокрема за явно некваліфіковане вирішення справ, зволікання розгляду справ з його вини, систематичне або грубе порушення правил суддівської етики, розголошення таємниці, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні. Дисциплінарним стягненням, поряд з існуючими, могла б стати процедура підтвердження кваліфікаційного класу» [10].

2) У межах Закону України «Про судоустрій та статус суддів» слід передбачити окремий вид дисциплінарного стягнення – звільнення. З цього приводу О. Д. Новак слушно зазначає, що: «до переліку дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися до суддів, необхідно віднести звільнення. З цією метою доцільно внести зміни до ч. 1 ст. 88 Закону України

«Про судоустрій і статус суддів» та викласти її у такій редакції: «До суддів можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення у вигляді: 1) догани; 2) звільнення». ... Такі зміни відповідатимуть змісту і механізму реалізації

інституту дисциплінарної відповідальності, що сприятиме спрощенню процесу та ефективності його застосування» [6, с.342]. Означену позицію підтримує й В.П. Кохан, котрий зазначає, що необхідно: «юридично закріпити звільнення з

посади як найсуворіший вид дисциплінарного стягнення судді шляхом відповідного доповнення до статті 83 Закону «Про судоустрій і статус суддів» з метою легалізації незаконної практики звільнення суддів з посади. Внесення таких змін сприятиме зменшенню зловживань у сфері дисциплінарної відповідальності суддів і спрощенню процесу її реалізації» [8, с.287]. Слід зауважити, що порядок звільнення судді слід врегулювати в межах окремого положення, а не ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», адже він не пов'язаний змістовно із визначенням підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Таким чином, на основі проведеного дослідження слід зробити висновок про те, що удосконалення правового регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності має бути першочерговим завданням судової реформи, адже від якості, результативності та ефективності здійснення професійної діяльності працівниками залежить авторитет відповідних державних органів. Так, О. К. Намясенко слушно зазначає, що:

«Відповідальність судді різноманітна і є, насамперед, здатністю звітувати перед собою, суддівським корпусом, органами, що здійснюють дисциплінарне провадження, за результати своєї професійної діяльності та додержання норм моралі і одержувати позитивні чи негативні оцінки своєї діяльності із застосуванням, у разі потреби, відповідних санкцій за неналежну поведінку. Законодавством передбачені підвищені вимоги до суддів у плані як позитивної, так і ретроспективної юридичної відповідальності, але вони певною мірою врівноважуються особливою процедурою притягнення суддів до юридичної відповідальності, що містять елементи недоторканності суддів, гарантії від необґрунтованого переслідування» [11, с. 414]. Таким чином, порядок дисциплінарного провадження, визначення переліку підстав дисциплінарної відповідальності суддів, спеціальний суб'єктний склад являють собою юридичні гарантії реалізації суддями трудових прав, здійснення правосуддя, захисту та охорони державних, суспільних інтересів та прав громадян.

Держава забезпечує принципи самостійності і незалежності суддів, встановлюючи спеціальні юридичні гарантії, котрі стосуються не тільки особливого порядку призначення, обрання громадян на посади суддів і здійснення ними професійної діяльності, але й притягнення їх до відповідальності та припинення службово-трудова правовідносин у визначеному державним законодавством порядку. Отже, на основі проведеного вище дослідження слід зробити висновок про те, що дисциплінарна відповідальність суддів являє собою спеціальну юридичну гарантію, що полягає в забезпеченні законодавчо закріплених засобів охорони службово-трудова прав та обов'язків суддів, способів їх реалізації, а також засобів забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави, котрі направлені на накладення на порушника трудової дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру в наслідок невиконання або неналежного виконання своїх службово-трудова обов'язків. У цьому аспекті дисциплінарна відповідальність суддів і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам суддівської дисципліни.

Особливість службово-трудова статусу суддів має суттєвий вплив на

визначення підстав дисциплінарної відповідальності та заходів впливу на відповідну категорію працівників із врахуванням значення їх професійної діяльності для громадян, суспільства та держави. Отже, ефективність механізму притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності впливає на рівень довіри громадськості до здійснення правосуддя та, відповідно, належної роботи судової системи в цілому.

Література:

1. Голобутовський Р.З. Про підстави дисциплінарної відповідальності судді / Р.З. Голобутовський // Митна справа. 2012. №5(83).-С.152-155.
2. Лавріненко О.В. Поняття та зміст інституту дисциплінарної відповідальності / О.В. Лавріненко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності –2012. №1. -С.181-187.
3. Трудове право України: Академічний курс: Підруч. для студ. горид. Т78 спец. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенка. — 2-е вид., іерероб. і доп. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. — 544 с.
4. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України: Навчальний посібник.-К.: «Центр навчальної літератури», 2004.-304с.
5. Василенко В.М. Дисциплінарна відповідальність суддів: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження / В.М. Василенко// Право і безпека. – 2011. – № 3(40). – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
6. Новак О.Д. Особливості дисциплінарної відповідальності суддів / О. Д. Новак // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2012. Випуск 23. С.334-347.
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України.-2010.-№ 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 / . – стор. 1468. – Ст.529.
8. Кохан В.П. Нове у законодавстві про дисциплінарну відповідальність суддів / В. П. Кохан // Держава і право. 2010. Випуск 50.-С.284-289.
9. Польовий О.Л. Генеза юридичної відповідальності суддів в Україні / О.Л. Польовий // Держава і право.-2009. Випуск 46.С.133-138.
10. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006 // Офіційний вісник. 2006.-№ 19.-Стор. 23.-Ст. 1376.-код акту 36232/2006.
11. Нестерчук Л.П. Дисциплінарна відповідальність суддів як різновид юридичної відповідальності / Л.П. Нестерчук // Актуальні проблеми держави і права. 2012. Випуск №65. С.413-419.

Андрейчук Т. В. Дисциплинарная ответственность как гарантия реализации трудовых прав и обязанностей судьями

В статье исследованы и охарактеризованы особенности правового регулирования дисциплинарной ответственности как гарантии реализации

трудовых прав и обязанностей судьями, внесено ряд конструктивных предложений по совершенствованию действующего законодательства Украины с целью повышения уважения и доверия к системе судебных органов Украины.

Ключевые слова: судебные органы Украины, дисциплинарная ответственность, дисциплинарное производство, увольнения, трудовая дисциплина, нарушение трудовых обязанностей, профессиональная деятельность, правосудие.

Andreychuk T. V. Disciplinary responsibility as a guarantee of the exercise of labor rights and duties of judges

The article explores and describes the peculiarities of legal regulation of disciplinary action as a guarantee of the exercise of labor rights and duties of judges, made a number of constructive suggestions for improving the current legislation of Ukraine in order to increase the respect and confidence in the judicial system of Ukraine.

Keywords: judicial authorities of Ukraine, disciplinary proceedings, disciplinary proceedings, dismissal, labor discipline, violation of labor duties, professional activity, justice.